

Yayın Değerlendirme / Book Reviews

Kutü'l-Amare Kahramanı Halil Kut Paşa'nın Hatıraları,
haz. Erhan Çıfci,

İstanbul: TİMAŞ Yayınları, 2015, 9786050820478, 252 s.

Mehmet Aslan*

Yüzüncü Yılındaki Zaferin Kahramanı: *Halil Kut*

İstanbul'da 1882 yılında doğan Halil Paşa'nın yaşamı, askerlik mesleğine girişi ve sonrasında II. Abdülhamit döneminde Makedonya'da başlayan kıta hayatının sürdüğü Tunus, Trablusgarp, İran, Kafkasya, Irak, Dağıstan, Türkistan, Gürcistan, Rusya ve Avrupa'da geçirmiş olduğu günler, kitabın da konusunu oluşturduğu çok sayıda ders ve anlam çıkarılabilecek hatıratlarla doludur. Halil Paşa, Makedonya'da yerel çete takipleri ile yürüttüğü ilk mücadelelerden, kısa bir zaman içerisinde I.Dünya Harbi'nde ordular grubu komutanlığına erişecek ve bu cihan harbinde, Britanya İmparatorluğu'nun 1781 Yorktown Muharebesi ile 1942 Singapur Savaşları arasındaki en büyük hezimetleri olan; 5 general, 481 subay, 13300 erin esir alındığı Kutü'l-Ammare zaferinin komutanı olacaktır. Enver Paşa'nın bir yaş küçük amcası ve Harbiye sonrası başlayan kader birlikleri, İttihat ve Terakki Cemiyeti saflarında, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerindeki farklı coğrafyalarda ama aynı mücadelelerin odağında keşişerek, ilgili hatıratları, günümüze o dönemde yürütülen, gerek siyasi gerekse sosyolojik mücadelelerin anlamlandırılmasında katkı sunma fırsatını vermektedir.

Hazırlanan bu eser, esasen 10 Ekim 1967 tarihinde başlayıp 29 Aralık 1967 tarihine kadar toplam 81 gün boyunca Akşam gazetesinde Şevket Süreyya Aydemir tarafından tefrika edilen hatıratların, bazı mühim maddi hataların tespitle dipnotlar eşliğinde okuyucuya ulaştırıldığı ve kitaplaştırılmış hali ile oldukça kıymetlidir. Yine bu hatıratların Şevket Süreyya Aydemir tarafından 1972 yılında

* Yüksek lisans öğrencisi, Harp Akademileri Komutanlığı SAREN, İstanbul/Türkiye, mehmetaslan@gmail.com

kitaplaştırılarak kamuoyu ile paylaşıldığı da göz önüne alınırsa, Kutü'l-Ammare zaferinin 100'ncü yılında böyle bir çalışmanın yapılmasının, merhum Halil Kut Paşa'nın hak ettiği anlamlı övgülerle dolu hayat mücadelesine, günümüz okuyucusu nezdinde erişim kolaylığı sunacağı aşikârdır. Bu kapsamda, kökeni geriye doğru altıncı kuşaktan Tuna boyu Gagavuzlarına yani Hıristiyan Türklere bağlanan ve Müslümanlığı Kırım'da bir Müslüman kadın ile evlenerek kabul eden bir ecdadın nesli olan Halil Paşa'nın, İstanbul Beşiktaş'ta doğması ve büyümesi ile Şevket Süreyya'nın deyimiyile ' *'gösterişli üniforma etkisinde askerlik mesleğine yönelişi'* ve 1905 yılında mümtaz yüzbaşı olarak mezun olduğu Erkan-ı Harbiye Mektebinden başlayan ve her bir anı dolu geçen günlerin aktarılacağı bu eserin, literatürdeki boşluğu doldurmaya yönelik, yeni askeri tarihçilik bakışından dönemin irdelenmesine ve kıymetlendirilmesine sunacağı fayda su götürmez bir gerçek olup yüzüncü yılındaki zafer ile ayrı bir anlam taşımaktadır.

Eser genel olarak değerlendirildiğinde; Halil Paşa'nın askerî yönünün daha çok işlendiği ve görevleri esnasında yaşadığı süreçler ile farklı tarihi kaynaklara katkı sunacak tarzda rakamlar ile desteklenmiş bilgilerin aktarıldığı, yaşadığı döneme tanıklık etmiş ve birçok dönüm noktasında etkili kararları ile sürece tesir etmiş bir zabitin penceresinden, tarihin arka sayfalarına farklı bir bakış olarak kıymetlendirilebilir. Osmanlı İmparatorluğunun son dönemleri ile saltanatın ve hilafetin kaldırılmasına şahit olmuş, cumhuriyetin kurulması öncesinde milli mücadele sürecini diplomat marifetiyle Anadolu'dan uzakta sürdürmüş, son Osmanlı Paşalarından olan Halil Paşa'nın kaleme alınmış bu hatıratı ile anılan dönemin meşakkatli sürecine çok farklı bir pencereden bakma ama yine aynı tarihsel olgulara ulaşma bakımından okunması gerekli bir tarihsel yazıdır şeklinde değerlendirilebilir.

Bu bağlamda Makedonya'da, çok farklı bir oluşum içerisindeki genç bir zabitin, bin bir zorluk ile ulaştığı Trablusgarp'ta Bedevilerden oluşturacağı gayri-nizamî gruplarla yapacağı eşsiz mücadeleleri ve yine aynı şahsın Van ve civarındaki iç güvenliğe yönelik vazifelenirilmesi neticesindeki başarıları ile Enver Paşa emri ile İstanbul Merkez Komutanlığı vazifesi ve sonrasında adını tarihe ' *'İngilizlere boyun eğdiren komutan'* şeklinde kaydettirdiği Kutü'l-Ammare zaferinin mimarı olacak Halil Kut Paşa'nın anlatıldığı bu eser, meraklılarınca bir solukta okunacak şekilde akıcı bir üslûp ve düzenle kaleme alınmıştır tarzında yorumlanabilir.

Kitap genel olarak on bir bölümden oluşmakta olup; öncelikle genel çerçeve ve gerek eseri tekrar hazırlayanın gerekse Şevket Süreyya Aydemir'in önsözlerinin sunulduğu giriş bölümü ile yazar, okuyuculara kitabın konusu hakkında kısa bir bilgi ve eserin kaynağına yönelik kapsamlı açıklamalarda bulunmaktadır ki; konu muhtevisiyatına hâkim olamayacak okuyucu için dahi, ilgi uyandırması açısından oldukça etkili bir başlangıç olarak değerlendirilebilir.

Kitap muhteviyatında ilgi çekici bölümlere yönelik; Harekât Ordusu'nun isyanını bastırması üzerine Halil Paşa'nın, tekrar İstanbul'a dönüşü ve orada Padişah ve Saray'ı muhafaza görevinde memur edilişi ile bu süreçte "*Damad-ı Hazret-i Şehriyari*" unvanına layık görülüp son halife olan Abdülmecit Efendi tarafından; "*Halil Bey şimdiye kadar oğlumdun ama bundan sonra damadımsın,*" demesi üzerine, nikâhlı olduğunu söyleyip teklifi kabul etmeyişi gibi evliliğe ve saray gölgesine girmekten imtina edişine dair yaşamına dair çarpıcı kesitler de sunulmaktadır.

Trablusgarp işgali üzerine vazife alan Halil Paşa'nın Homs cephesinde yerel güçlerle yürüttüğü direniş harekâtı ve cepheye ikmaline yönelik kifayetsizliklerden dolayı, İtalyan güçlerini üzerlerine ateş ettirdikten sonra, o bölgeden geri çekilerek atılan top misketlerini toplayıp tekrar eriterek barutla birleştirilmesiyle elde edecekleri mermileri kullanmaları hususu, dönemin kalabalık, musallah, zengin fakat savaşı istemeyen, savaşı benimsemeyen bir İtalya düşmanına karşı, aç, çıplak, silahsız fakat savaşı benimseyen ve bunu bir vatan savaşı sayan insan mücadelesi şeklinde kıymetli anlatımlar ve örneksel hatıratlarla desteklenmiştir. Halil Paşa; "*İmparatorluk tarihinde terk ettiğimiz her memleket parçasından ihanetler ve saldırılar içinde ayrılmışızdır. Hâlbuki Trablus'tan ayrılırken arkada vefalı insanlar bıraktık. Trablus'la biz birbirimiz için ağladık.*" şeklinde duygularını ifade ederken, bölgeye gizli yollarla ulaşan İttihat ve Terakki Cemiyeti mensubu zabıtlar ile onların çaba ve gayretlerine rağmen yaklaşan Balkan harbi öncesi Rumeli'ye mecburi dönüşleri evvelindeki vatan savunmasına dair, yerel halkla birliktelik ve yek-vucud mücadelelerine, bölgenin 362 yıllık Osmanlı egemenliğinden İtalyan işgal güçlerine teslimiyetine kadar vefalı kaynaşmalara, anlam bütünlüğü içerisinde ve yaşayan bir zabıtın tecrübeleri doğrultusunda aktarımı açısından ayrıca çok kıymetli anekdotları teşkil ettiği değerlendirilebilir.

Sarıkamış Muharebeleri sonrası teşkil ettiği kuvveti III.Ordu emrine Erzurum'da bırakarak, yeniden teşkil edeceği kuvvetler ile İran'a hareket etmesi ve fakat Rusların Van üzerindeki ilerleyişi üzerine tekrar kurmuş olduğu teması keserek 12000 mevcutlu kuvvetiyle ricat yaparak zor coğrafya koşullarında geri çekilme hareketiyle açlık ve hastalıklarla da mücadele içerisinde Van Gölü batısında yeniden Ruslara karşı cephe almış olması süreci ve burada önceki 51'nci tümeni ile birleşerek III.Ordu Sağ Cenah Grubunu teşkili, tarihsel anlam bütünlüğü içerisinde okuyucuya akıcı bir üslupla aktarılmıştır. Bu bölgeden Bağdat üzerine gerçekleştirilen İngiliz harekâtına engel olmak amacıyla Irak yörelerine kuvvetleri ile yolculuğu esnasında apandisit iltihabına kapılması ama yine de sedyede istirahat etmeksizin görevini yapmak arzusuyla Dicle nehri üzerinden tarih yazacağı Kutü'l-Ammare'ye varması süreci, hakikaten birçok birlik komutanına müspet misal olacak şekilde sade ve vurgulu bir anlatımla sunulmuştur.

Türk sebatı İngiliz İnadını Kırıyor: Kutü'l Amare Zaferi konu başlıklı hatırat ana hatlarında; Halil Paşa'nın 1915 sonlarında Irak cephesine varışı ve Sakallı

Nurettin Bey'in emrine dâhil olarak sedye üzerinde dahi olsa görevinin başında Selman-ı Pak Muharebesini icra etmesi, bu muharebelerin General Townshend komutasındaki İngiliz güçlerinde şaşkınlık yaratması, Nurettin Bey'i ikna ederek geri çekilmeye mani oluşu ve Bağdat'ın düşmesine engel olması, General Townshend'in kendi yazdığı *Irak Seferim* isimli hatırat kitabında Halil Paşa'dan "*Centilmen bir insan*" tarzında övgü ile bahsediyor olması, VI. Ordu komutanı olan 72 yaşındaki Colmar Von Der Goltz Paşa'nın kendisini Dicle Grubu Komutanlığı'na deruhte etmesi ve bunun üzerine görevi Nurettin Paşa'dan devralırken yaşanan hüzünlü vedalaşmaları, Felâhiye muharebeleri ile İngilizlerin geri çekilmek zorunda kalarak 8000 kadar zayıatla direnek noktaları olan Kutü'l-Ammare'ye toplanmaları, Sabis harekâtı ile 51 ve 52'nci Tümenlerin gösterdikleri eşsiz başarılar, Kutü'-Ammare'ye kapanmış olan General Townshend'a teslim olmasının teklifini içerik mektubu ve kanlı taarruzları neticesinde sonuç alamayan İngilizlerin ikmal yollarının da kesilmiş olması neticesinde teslim olmaları, teklif edilen bir milyon İngiliz lirası ile mevcut 40 top ve cephanesine karşılık serbest bırakılmalarını arzu etmeleri üzerine, Halil Paşa'nın katiyetle rıza göstermemesi ile casus Lawrence'ın devreye girerek parayı arttırıp ikna etme sürecinde yine aynı kararlılığın gösterilmesi ve nihayet 5 general, 481 subay ile 13300 erin esir alınması süreci gayet akıcı bir üslupla anlatılmıştır. Bu zaferi sonrasında rütbesi paşalığa ve vazifesi de VI. Ordu Komutanlığına yükseltilecek olan Halil Paşa hatıratında; "*Türk sebatının İngiliz inadını kırdığı bu harpte birinci vaka Çanakkale'de, ikinci vaka da burada geçti. Bu güne Kut Bayramı adını veriyorum. Ordunun her ferdi her yıl bu günü kutlarken, şehitlerimize Yasinler, Tebarekeler, Fatihalar okusun.*" diye seslenerek zaferin anlamını en çıplak hali ile nesline hatırlamaları için emanet bırakmıştır.

Yazar kaynak kullanımını açısından çeşitlilik göstermeksizin; 10 Ekim 1967 tarihinde başlayıp 29 Aralık 1967 tarihine kadar toplam 81 gün boyunca Akşam gazetesinde Şevket Süreyya Aydemir tarafından tefrika edilen hatıratları, bazı mühim maddi hataları tespitle sınırlı sayıda dipnotlar eşliğinde okuyucuya ulaştırmıştır. Bu kapsamda hatırat kitabı olması ve dönemin son Osmanlı Paşasının ağzından kaleme alınıyor olması hasebiyle, zaman zaman okuyucu nezdinde manası bilinmeyen kelimelerin varlığından hareketle, hazırlayan yazarın daha fazla dipnotlara başvurmasının okuyucuya daha akıcı bir takip imkânı sunabileceği değerlendirilebilir.

Kitabın dikkat çeken güçlü yanları olarak, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde, tarihi ehemmiyeti olan vakalarda ve savaşlarda yer almış bir Paşa'nın hatıratının, tüm çıplaklığı ile okuyucuya tarafsızca aktarılmış olması ve bu süreçlere yeni askerî tarihçilik anlayışı doğrultusunda bizzat cephelede ve olayların içerisinde bulunmuş şahsın penceresinden bakılarak izah edilme gayreti ile güçlü dizin bölümü sayesinde okuyucuyu yön-

lendirme ve dönemin insan kalitesine özgün yaklaşımları değerlendirilebilir.

Kitabın dikkat çeken zayıf yanlarına yönelik öncelikle; Kitabın isminin ana başlık olarak ‘*Kutü'l-Ammare Kahramanı Halil Kut Paşa'nın Hatıraları*’ şeklinde tanımlanmasına rağmen, bu muharebelerin kitabın içerisindeki diğer muharebe ve olaylardan da daha fazla yer almayarak en fazla onlar kadar anlatılmış olması ve bu bölümün yine dipnotlar eşliğinde daha kapsamlı incelenerek okuyucuya sunulabilecek iken, bu hususta artan merakın tam olarak tatmin olamayacağı ve farklı kaynaklara da başvurabileceği hususları ile tarih zikredilmeden hatıratın genel olarak aktarılması neticesinde, kimi olayların iç ve dış muhtelif vakalarla mukayesesinin zorlaşabileceği hususları irdelelenebilir. Yine de kitabın bu şekilde adlandırılmış olmasını, yüzüncü yılında konunun gündemde olmasının paralelinde, okuyucuda ilgi uyandırma tezahürü ile algılamak yerinde olacaktır.